

Скандал у Богемії
Артур Конан Дойл

Істини

Оповідання «Скандал у Богемії» англійського письменника Артура Конан Дойла (1859–1930) було вперше опубліковано у 1891 році й вважається одним з найкращих творів письменника про Шерлока Голмса.

До сищика звертається король Богемії – його шантажує жінка на ім'я Ірен Адлер, з якою він колись мав стосунки, але потім розлучився. Тепер він хоче одружитися, але Ірен погрожує завадити весілля, передавши родині нареченій компрометуючу фотографію, на якій вони зняті разом. Шерлок Голмс попри все має віднайти цю світлинку.

До видання також увійшли оповідання «Блідий вояк», «Постійний пацієнт», «Звіздочолий», «Шляхетний парубок» та інші.

Артур Конан Дойл

Скандал у Богемії

Блідий вояк

Мені часом здається, що світогляд мого приятеля Ватсона занадто обмежений. Зате, дійшовши до якогось рішення, він наполегливо домагається його реалізації. Так, він довгий час умовляв мене описати хоча б один випадок моєї професійної кар'єри. Вочевидь, я сам підкинув йому цю ідею, докоряючи за прагнення потурати смакам публіки замість того, щоб триматися сухих фактів.

– Ваші описи надумані, – не раз казав я йому.

– Тоді спробуйте взятися за справу самі, Голмсе, – відповідав на докори Ватсон.

Й ось я вирішив прислухатися до його поради. Маю зізнатися, що тепер розумію мого товариша й усіх інших людей, котрі беруться за перо. Писати цікаво не так легко, як я собі уявляв, а випадок, про який маю намір розповісти, повинен був задовольнити цю вимогу. До того ж ця пригода належить до числа найдивніших подій у моїй практиці, хоча чомусь Ватсон не згадує про неї в своїх нотатках.

У моєму записнику зазначено, що події, з яких я почну свою розповідь, відбулися в січні 1903 року незабаром після закінчення англо-бурської

війни[1 - Англо-бурська війна - колоніальні війни Великої Британії проти бурської Південно-Африканської Республіки, які тривали з 1880 по 1881 рік (перша англо-бурська війна) і з 1899 по 1902 рік (друга англо-бурська війна).]. У той час я залишився самотнім. Мій вірний Ватсон одружився й залишив нашу парубочьку квартиру на Бейкер-стрит. Либонь, одруження стало єдиним проявом егоїзму з його боку за весь час нашої багаторічної дружби.

Отже, того дня мене навідав містер Джеймс К. М. Додд, високий, широкоплечий і засмаглий англієць. Я зазвичай сідаю спиною до вікна, а клієнта саджу навпроти таким чином, аби світло падало йому на обличчя. Так я вчинив і цього разу.

Містер Додд, мабуть, не знав, з чого почати розповідь. Я не допомагав йому, адже виграний час давав мені нагоду постежити. Помовчавши, я вирішив вразити його певними висновками про його персону. Як я переконався, це дуже корисно, бо неодмінно викликає щирість і довіру клієнтів.

- Ви, здається, нещодавно прибули з Південної Африки? - спитав я.

- Атож, сер, - відповів він здивовано.

- Імовірно, служили в кавалерії?

- Саме так.

- У Добровольчому корпусі?

- І це правда. Містере Голмс, ви чарівник! - розгублено мовив мій відвідувач.

Я всміхнувся.

- Усе дуже просто. Хіба не ясно, що чоловік із мужньою поставою, військовою виправкою та засмагою, явно не лондонського походження, щойно приїхав з театру військових дій, тобто з Південної Африки. Крім цього, ви носите бороду, отже, не кадровий військовий. Ваша постава видає кавалериста. Що ж до Добровольчого корпусу, то з вашої візитної картки видно, що ви біржовий маклер із Трогмортон-стрит. До якого ж іще полку ви могли вступити?

- Це дивно, як ви бачите все до дрібниць, містере Голмс! - вигукнув Додд.

- Я бачу не більше, ніж ви, але вмю аналізувати те, що бачу, - відповів я, - однак навряд чи ви навідали мене лише для того, щоб переконатися в моїй спостережливості. Що сталося в Старому Таксберзькому парку?

- О, містере Голмс! - вигукнув Додд.

- Мій любий сер, немає нічого надприродного в тому, що я сказав. На конверті вашого листа стояв саме такий штамп. Ви писали, що просите терміново прийняти вас, отже, сталося щось дуже важливе.

- Маєте рацію. Але з того часу події набули ще гіршого спрямування. Полковник Емсворт просто вигнав мене...

- Тобто вигнав?

- Та так. Мені довелося забиратися геть. Це ще той індивід, той полковник Емсворт! Я б і секунди не провів у його товаристві, якби не Годфрі.

Я неквапливо запалив люльку й відкинувся на спинку крісла.

- Може, ви все ж поясните мені, в чому річ, містере Додд?

Мій відвідувач хитро примружився.

- А я вже було вирішив, що ви про мене знаєте все, - всміхнувся він. - А якщо серйозно, то викладу всі факти, а ви, сподіваюся, поясните мені, що вони можуть означати. Минулої ночі я не міг заснути й на мить - намагався все збагнути. Але чим більше міркую, тим неймовірнішим мені здається все, що сталося.

Отже, я потрапив до війська в січні 1901-го, приблизно два роки тому. У нашому ескадроні служив молодий

Годфрі Емсворт. Він пішов на війну добровільно - у його жилах текла войовнича кров. У всьому полку не було хлопця, кращого за Годфрі. Ми добряче заприятелювали, це була така дружба, яка можлива лише коли люди живуть однаковим життям, ділять ті самі радощі й смутки. Увесь рік ми воювали пліч-о-пліч, разом терплячи всі примхи похідного життя. А потім Годфрі поранили й відіслали в шпиталь. Я отримав один лист із Кейптауна, де був розташований медичний заклад, і ще один із Англії, зі Саутгемптона. З того часу - жодного слова, розумієте, містере Голмс, жоднісінького слова від мого найближчого приятеля за шість місяців. Коли війна скінчилася і я повернувся додому, то одразу ж написав батькові Годфрі, питаючи про його сина. Відповіді не було. Знову написав. Цього разу я отримав коротке та сухе послання. Батько Годфрі повідомляв, що його син подався в навколосвітню подорож і не повернеться раніше, ніж через рік. Ця відповідь мене не задовольнила. Уся історія здавалася напрочуд дивною. Я не міг повірити, що такий хлопець, як Годфрі, був здатен за короткий час забути свого найкращого товариша. Мене стурбувала ще одна обставина. Годфрі був єдиним спадкоємцем великого статку. З його розповідей я знав, що він не ладнав із батьком. У старого був огидний характер, а Годфрі більше не міг терпіти цього. Ні, мені страшенно не сподобалася вся ця справа, і я вирішив дізнатися істину, чого б це мені не коштувало. Певний час я займався залагодженням особистих справ. Але зараз маю намір присвятити весь свій час і сили з'ясуванню лише одного питання: долі мого приятеля.

При цих словах сірі очі відвідувача блиснули, а його квадратна щелепа рішуче стиснулася. Я з цікавістю поглянув на свого співрозмовника. Містер Джеймс Додд справляв враження чоловіка, котрого набагато краще мати в числі своїх друзів, ніж ворогів.

- Що ж ви зробили далі? - поцікавився я.

- Подумав, що найкраще було б відвідати Таксберзький парк у Бедфорді, де міститься маєток родини Емсвортів. З цієї метою я написав листа матері Годфрі. Правду кажучи, я більше не хотів мати справу з його суворим

батьком. Я написав, що я – близький приятель Годфрі, і що ми разом служили в Південній Африці. Якщо вона не заперечує, я б із задоволенням побалакав із нею про сина. До речі, додав я, незабаром буду неподалік від Бедфорда й міг би на короткий час заїхати в Таксберзький парк. У відповідь отримав люб'язне запрошення відвідати маєток Емсвордів. Я сів у потяг і поїхав. Поки я дістався від станції до будинку, уже стемніло. Родинний замок Емсвордів виявився масивною спорудою, в архітектурі якої змішалися стилі всіх епох. Середня частина будівлі, витримана в елизаветинському стилі, химерно поєднувалася з пізнішими прибудовами у вікторіанському. Навколо замку розташовувався прекрасний великий парк. Усередині оселі стіни були оздоблені червоним деревом і обвішані численними картинами в масивних рамах. У всьому будинку панував дух старовини та похмурої таємничості.

Мене зустріли слуги – дворецький Ральф, старезний, як і самі стіни будинку, і його дружина, ще старіша. Але, незважаючи на відразливу зовнішність, жінка мені сподобалася. Я згадав, що вона колись була нянькою Годфрі. Мій приятель часто розповідав мені, що після матері він нікого на світі так не любив, як свою стару няньку. Потім до мене вийшли полковник і його дружина. До матері Годфрі, маленької тендітної жінки, я відразу ж відчув симпатію. Зате його батько мені геть не сподобався. Одразу після прибуття мене запросили до кабінету полковника. Зізнаюся, перспектива бесіди з ним мене зовсім не тішила. На якусь мить мені захотілося відмовитися від цієї забаганки. Але думка про мого товариша змусила мене впоратися з легкодухістю. У похмурому, заставленому меблями кабінеті полковника мені вдалося уважніше розгледіти його. Батько Годфрі виявився високим, широкоплечим старим із щелепою, що випирала, і довгою сивою бородою. У нього був великий, помережаний капілярами ніс, який стирчав, неначе грифовий дзьоб, і маленькі очі, що люто виблискували з-під сивих волохатих брів.

– Отже, сер, – звернувся він до мене скрипучим голосом, – якщо не заперечуєте, я хотів би дізнатися справжню причину вашого приїзду до нас.

Я ввічливо відповів, що в своєму листі до його дружини виклав причини, які спонукали мене навідати батьків мого товариша.

– До речі, – продовжував старий, – крім ваших запевнень, я не маю інших доказів того, що ви справді близько знали мого сина.

– У мене є листи від Годфрі, – відповів я, намагаючись зберегти холодне серце.

– Чи можу я поглянути на них, сер?

– Звісно.

Містер Емсворд побіжно переглянув листи та повернув їх мені.

– Ну, і що далі? – спитав він.

– Зрозумійте мене, сер, – відповів я схвильовано, – я щиро прив'язаний до вашого сина. Чому вас дивує, що я намагаюся розшукати сліди близької мені людини?

- Пригадую, сер, що в листі до вас я відповів на всі ваші запитання. Можу повторити: після служби в Африці здоров'я Годфрі помітно похитнулося. Йому знадобився повний відпочинок і зміна оточення. Тому ми, його мати і я, вирішили відправити його в навколосвітню подорож на тривалий термін. І прошу вас, передайте те, що я вам сказав, усім друзям мого сина, котрим небайдужа його доля.

- Певна річ, я виконаю ваше прохання, сер, - спокійно відповів я, - але, зі свого боку, попрошу вас бути таким люб'язним і повідомити, коли і яким пароплавом відбуде Годфрі. Я йому напишу.

Мої слова, мабуть, спантеличили й одночасно розгнівали полковника. Він відповів не відразу. Похмурі очі старого зовсім сховалися за його кошлатими бровами. Вказівним пальцем правої руки він нервово стукав по столу. Нарешті він поглянув на мене з виглядом гравця, котрий розгадав підступний хід супротивника.

- Багато хто на моєму місці, містере Додд, - промовив він повільно, - обурився б через вашу недоречну наполегливість, що межує зі зухвалістю.

- Маєте зрозуміти причини моєї наполегливості, сер, - гаряче заперечив я, - вона пов'язана виключно з тим, що...

- Знаю, знаю, - обірвав мене Емсворт, - лише тому я такий терплячий. Але не випробовуйте моє терпіння, містере Додд. Буду змушений категорично просити вас припинити подальше втручання в моє приватне життя. Сімейні справи стосуються лише мене й більше нікого. Сторонній, хоч би як доброзичливо він не був налаштований, не в змозі правильно оцінити події, що відбуваються в тій чи іншій родині. Затямте це. Щиро раджу припинити ваші даремні пошуки та зайнятися чимось іншим. А тепер, містере, зайдіть до моєї дружини. Вона прагне почути від вас усе, що ви зможете пригадати про Годфрі.

Це був глухий кут, містере Голмс. Суворі непохитність батька Годфрі, здавалося, відбирала в мене будь-яку надію. Але подумки я негайно присягнувся, що не заспокоюся ні на мить, поки не дізнаюся правду.

Обід у величезній похмурій ідальні минув понуро. За столом нас було лише троє. Мати Годфрі жадібно випитувала в мене подробиці життя її сина. Але батько був похмурий і мовчазний. У мене був такий пригнічений настрій, що за першої ж нагоди я подякував господині та пішов до призначеної мені кімнати.

Це було велике, бідно обставлене приміщення, яке справляло таке ж гнітюче враження, як і все обійстя. Але, розумієте, містере Голмс, після похідного армійського життя я був не надто прискіпливим до інтер'єру. Визирнув у вікно. Ніч була ясною й місячною.

Я зачинив вікно, опустив фіранку, засвітив лампу й сів із книжкою біля розпаленого каміна.

Але недовго я залишався наодинці. Почувся обережний стукіт у двері, і до кімнати увійшов старий слуга з оберемком дров.

– Даруйте, сер, – сказав він, – я боявся, що дров у каміні забракне й що ви змерзнете. У цих кімнатах дуже вогко.

Ідучи, Ральф затримався на порозі.

– Розумієте, сер, – вибачаючись промовив він, – я випадково почув те, що ви розповідали за обідом про містера Годфрі. Річ у тім, що моя дружина бавила його дитиною. Ми обое дуже любимо молодого господаря. Ви, здається, казали, що містер Годфрі відзначився на війні?

– В усьому полку не було нікого, хто міг би зрівнятися з Годфрі хоробрістю та шляхетністю, – гаряче повідомив я. – Якби не він, навряд чи я сидів би тут і балакав із вами.

Старий задоволено потер зморшкуваті руки.

– Еге ж, сер. Таким він був завжди. В усьому парку немає жодного дерева, яке б не облазив наш хлопчик. Ніщо не могло налякати його. Авжеж, – зі сльозами в голосі додав Ральф, – він був незвичайною дитиною, і... незвичайною людиною.

При цих словах я схопився з місця.

– Стривайте, Ральфе, ви сказали слово «був», так ніби Годфрі вже немає серед живих! Що це означає? Негайно кажіть, заради бога!

Я міцно схопив старого за плече. Він намагався звільнитися, та не зміг.

– Не знаю, що ви маєте на увазі, сер, – пробурмотів він, – я не маю права втручатися не в свої справи. Краще запитайте в господаря.

– На одне запитання ви все ж мені відповісте, Ральфе. Інакше не випущу вас із цієї кімнати. То Годфрі живий чи мертвий?

Я пильно дивився на Ральфа. Обличчя старого скривилося, немов від сильного болю. Очі наповнилися сльозами. Міцно стиснуті губи не могли вимовити ні звуку. Нарешті він прошепотів:

– Краще б він помер.

Розгубившись від несподіванки, я відпустив його плече. Слуга скористався цим і вислизнув із кімнати.

Можете уявити собі, містере Голмс, які смутні почуття пробудили в мені слова старого. «Що ж міг зробити Годфрі такого, щоб любий слуга волів би бачити його мертвим? – гарячково роздумував я. – Невже його втягнули в злочин, настільки серйозний, що він зачіпає честь сім'ї, а суворий глава родини сховав його від усього світу, щоб скандал не отримав розголосу? Годфрі завжди був відчайдухом. Водночас він легко піддавався сторонньому впливу. Мабуть, потрапив до рук якихось негідників, котрі скористалися його довірливістю та ширістю. У такому випадку, – думав я, – мій обов'язок бути з Годфрі в цей важкий для нього час».

З такими думками я випадково підняв голову, і... кого, містере Голмс, я побачив в саду біля мого вікна, як гадаєте? Його ж, Годфрі Емсворда!

У цьому місці мій відвідувач так розхвилювався, що не міг відразу продовжити свою розповідь.

– Я вас слухаю дуже уважно, містере Додд, – сказав я. – Ваша історія стає все цікавішою.

– Обличчя Годфрі було притиснуте до шибки, – продовжував мій гість. – Я не зовсім щільно затулив вікно фіранкою й чітко бачив усю фігуру Годфрі. Але мою увагу привернуло саме його обличчя. Воно було бліде, як смерть, такої білизни я ніколи не бачив у живих людей. Мабуть, так виглядають привиди. Маю сказати, що Годфрі справив на мене жахливе враження, і не лише через неприродну білизну обличчя, що примарно відсвічувало в темряві ночі. На якусь секунду його очі зустрілися з моїми. Його погляд, жалюгідний і сповнений провини, вразив мене. Це було настільки несхоже на звичайний для мого приятеля вираз мужності та веселої безтурботності, що я аж здригнувся від жаху. Помітивши, що я витріщився на нього, він одразу ж відсахнувся від вікна й зник у темряві.

Але я не дарма прослужив рік чи навіть два, це навчило мене діяти блискавично та зберігати спокій. Не встиг Годфрі зникнути, як я підбіг до вікна й спробував відчинити його, щоб вистрибнути в садок. Але гачки заіржавіли й не відразу піддалися. Та вже через хвилину я біг стежкою, яку, як я вважав, обрав Годфрі.

Стежина була освітлена тьманим світлом місяця, і мені здавалося, що попереду замаячив якийсь силует. Я гукнув Годфрі, але відповіді не отримав. Добігши до розвилки стежок, я нерішуче зупинився й раптом виразно почув грукіт дверей, які хтось зачинив. Я збагнув, що Годфрі сховався від мене. Що ж залишалося робити? Я сумно поплівся назад. Залишок ночі я витратив, намагаючись пояснити ті дивні факти, з якими зіткнувся.

За сніданком господар будинку був не таким суворим, як напередодні. Місіс Емсворт зауважила, що неподалік маєтку є певні пам'ятки, які варто оглянути. Я негайно ж скористався цією нагодою й спитав, чи не можна для цього продовжити свій візит ще на добу. Мій план не викликав захоплення господаря, проте дозвіл я таки отримав. Отож я вирішив витратити весь день на пошуки тих таємничих дверей, за якими зник мій товариш. Якби Годфрі забажав, він легко міг би ховатися від мене в самому будинку – там без проблем помістився б цілий полк. Однак я був упевнений, що Годфрі десь у парку. Але де й чому – це було для мене загадкою.

Після сніданку мої господарі, мабуть, зайнялися своїми справами та перестали звертати на мене увагу. Я скористався цим, аби вдатися до ретельного обстеження парку. Мою увагу привернула відокремлена хатинка, розташована наприкінці бічної алеї. Чи не звідси долинув до мене відгук дверей, якими хтось грюкнув? Я підійшов до будиночка, безтурботно насвистуючи якийсь веселий мотив із виглядом людини, котра безцільно тиняється парком. У цей час із хатинки вийшов невисокий на зріст чоловік із широкою бородою і, на мій подив, ретельно замкнув за собою двері. Побачивши мене, він різко випрямився.

– Хто ви такий? Ви тут гість? – не вітаючись, поцікавився він.

Я пояснив, що приїхав навідати батьків свого щирого приятеля Годфрі.

– Шкода, що його зараз немає, – додав я, – бо він був би дуже радий побачити мене.

– Авжеж, дуже шкода. Сподіваюся, що іншого разу вам пощастить більше.

З цими словами мій співрозмовник сухо вклонився й пішов у напрямку до будинку, мені ж не залишалося нічого іншого, як послідувати його прикладу. Відійшовши на кілька кроків, я озирнувся й побачив, що чоловік з бородою стоїть за деревом і слідкує за мною.

І все ж мені вдалося достатньо добре розгледіти споруду, коли я проходив повз неї. Вікна були щільно зашторені, увесь будиночок справляв враження порожнього. Я розумів, що маю бути вкрай обережним. Найменша помилка – і мене викриють. Тоді мені просто запропонують забратися геть, і мої пошуки ні до чого не призведуть. Тому я вирішив дочекатися ночі. Коли все стихло, я непомітно вислизнув із вікна та попрямував до таємничого будиночка. Крім фіранок на вікнах були ще й віконниці. Через одну з них пробивалося світло. Якраз у цьому місці вікно було затулене нещільно, тож, доклавши зусиль, можна було розгледіти внутрішній інтер'єр кімнати. Вона була затишна та гарно обставлена. Біля столу сидів мій ранковий знайомий. Він курих люльку й щось читав.

– Що саме? – перервав я Додда.

Той був здивований моїм запитанням.

– Невже це має якесь значення?

– Дуже важливе.

– Я не звернув уваги...

– Можливо, ви хоча б помітили, що він тримав у руках – книжку, газету чи журнал?

– Мабуть, ця річ все ж нагадувала журнал, – зваживши, відказав Додд, – але тоді мені було не до таких дрібниць.

У кімнаті перебував ще один чоловік. Я не бачив його обличчя. І все ж не сумнівався, що це був Годфрі. Я впізнав його поставу, плечі, шию. Він сидів обличчям до каміна в позі людини, пригніченої великим горем. Я застиг біля вікна, як укопаний. Раптом відчув на своєму плечі чийсь важку руку: поруч зі мною стояв полковник Емсворт.

– Так от, виявляється, як ви поведетесь у гостях, сер, – зловісно сказав він. – Будьте ласкаві послідувати за мною.

Він обернувся й пішов у напрямку до будинку. Я понуро послідував за ним. Полковник зберігав мовчанку, поки ми не опинилися в моїй кімнаті. Там він поглянув на мене з ледве прихованою злістю й звелів, блискаючи очима:

– Ви поїдете завтра вранці найпершим потягом. Екіпаж чекатиме вас о пів на восьму. Мое найбільше бажання – ніколи вас більше не бачити.

Я не знайшов, що відповісти, пробурмотів якісь вибачення, знову згадав про нагальне бажання знайти мого приятеля...

– Не варто говорити про це, – підняв руку Емсворт. – Ви повелися дуже негідно, сер. Із незвичайним нахабством вдерлися в приватне життя малознайомих вам людей. Ваше непрохане втручання в долю мого сина додало моїй дружині й мені купу неприємних хвилин. І, нарешті, ви, гість у цій оселі, виявилися звичайнісіньким шпигуном. Що далі?

Тут мої нерви не витримали, містере Голмс, і я відповів також різко:

– Містере Емсворт, я бачив Годфрі тут, у вашому парку. Більше того, переконаний, що він став жертвою насильства. Не знаю, навіщо ви ховаєте свого сина від людей, але попереджаю: поки не впевнюся, що Годфрі ніщо не загрожує, я буду всіма силами прагнути розгадати таємницю, яка його оточує, що б ви там не казали й не робили.

Старий загарчав і загрозово підсунувся до мене. Здавалося, ще секунда, і він ударить мене. Полковник був величезним на зріст, сухорлявим і жилавим, і я мимоволі подумав, що впоратися з ним буде зовсім не просто. Якийсь час він свердлив мене пронизливим поглядом своїх сірих очей, що майже сховалися під густими бровами, потім круто обернувся на підборах і вийшов із кімнати. Природно, мені довелося вдосвіта покинути Таксберзький парк. І ось я тут, у вас, містере Голмс, сподіваючись, що ви зумієте допомогти мені в справі, що зараз мене хвилює більше за все на світі.

Ось такими були факти, які мені виклав Джеймс Додд. Проникливий читач, мабуть, уже здогадався, що вирішення поставленої проблеми не становило значних труднощів, оскільки число варіантів логічного рішення було доволі обмеженим. Проте це, здавалося б, елементарне завдання містило в собі певні не позбавлені цікавості моменти та несподівані закрути, які й спонукали мене його описати. Я вирішив застосувати свій звичний метод логічного аналізу та передусім задати кілька запитань моему відвідувачу.

– Скільки слуг у будинку?

– Наскільки я зрозумів, лише двоє: Ральф і його дружина. Сім'я Емсвортів живе дуже скромно.

– Отже, у хатинці ніхто не прислуговує?

– Мабуть, ні, якщо не брати до уваги того бороданя. Втім, він не схожий на слугу.

– А ви, випадково, не помітили, як передається їжа з кухні в будиночок?

– Одного разу я бачив, як Ральф із кошиком у руці йшов парком. Але тоді не звернув на це жодної уваги.

– Ви розпитували когось в околицях?

– Аякже. Я спілкувався з начальником станції, а також із власником сільського заїзду. Обое одностайно запевняли, що молодий Емсворд пробув удома недовго, відтак подався в навколосвітню подорож. Ця версія, вочевидь, не викликає сумнівів у навколишніх жителів.

– Ви нікому не казали про свої підозри?

– Звісно ж, ні.

– Дуже правильно вчинили. Ну, що ж, містере Додд, ваша історія варта того, щоб зайнятися нею всерйоз. Ми поїдемо в Старий Таксберзький парк разом.

У той час я якраз закінчував дві справи. Одну з них згодом описав мій приятель Ватсон під назвою «Пригода в елітній школі», у яку був втягнутий герцог Голдернесс. Друга була пов'язана з дорученням турецького султана, вельми делікатним, що вимагає негайних дій, адже поточні події могли спричинити небажані політичні наслідки. Тому тільки через тиждень я зміг впритул зайнятися проблемою зникнення Годфрі Емсворда. Ми поїхали в Бедфорд утрюх: містер Додд, ваш покірний слуга й ще один мовчазний, суворий на вигляд джентльмен, про котрого я повідомив моему клієнтові наступне:

– Це мій старий приятель. Може, його допомога нам знадобиться, а може й ні. Все з'ясується на місці.

Звіти Ватсона, без сумніву, привчили читачів до певних моїх дивацтв. Я не люблю зайвих слів, а ще більше не люблю розкривати свої думки, поки зайнятий обмірковуванням того чи іншого заплутаного випадку.

Додд був здивований, але промовчав, і ми продовжили подорож утрюх. У потязі я задав своєму клієнтові кілька запитань, відповіді на які призначалися для вух нашого мовчазного супутника.

– Ви цілком упевнені, що того вечора бачили за вікном обличчя вашого товариша?

– Не маю навіть найменшого сумніву з цього приводу.

– Але ви казали, що Годфрі дуже змінився?

– Змінився лише колір його обличчя: воно набуло неприродного блідого, як сметана, відтінку, ніби намащене білою фарбою.

– Не пригадуєте, все обличчя було вкрите цією дивною блідістю, чи лише його частина?

– Здається, що окремі частини обличчя особливо виділялися білизною. Я звернув увагу на чоло, яке було притиснуте до вікна. По ньому ніби білі смуги пробігали.

– Ви гукнули вашого приятеля?

– Я був занадто вражений. Помчав за ним, як уже казав вам, але безуспішно.

Для мене випадок був майже зрозумілим. Ще залишалася одна деталь, яку треба було з'ясувати на місці. Нарешті ми дісталися до дивної будівлі, яку описував мій клієнт. Наш мовчазний супутник залишився в екіпажі. Ми з Доддом подзвонили в парадні двері. Нам відчинив старий Ральф, одягнений у ліврею. Ми попросили повідомити про нас господареві. Мені впало у вічі те, що на руках слуги були цупкі шкіряні рукавички, які він, побачивши нас, хутко зняв і поклав на столик у холі.

Не знаю, чи зазначав доктор Ватсон у своїх нотатках, що в мене надзвичайно розвинений нюх. Я відразу ж відчув слабкий, але однозначний запах, що тягнувся від столика, на якому лежали рукавички. Я миттю підійшов до столика й нагнувся, нібито для того, щоб зав'язати шнурівку черевика. За цей час я встиг понюхати рукавички. Так, без сумніву, запах походив саме від них. Ця деталь остаточно вирішила цю справу.

На жаль, мені доводиться розкривати карти завчасно, адже я сам розповідаю про власну справу. У тих випадках, коли це робить Ватсон, мені вдається навіть його тримати в незнанні до самого кінця.

Коли Ральф повернувся, то запросив нас до кабінету, де ми якийсь час залишалися самі. Почулися важкі квапливі кроки, і в кімнату увійшов господар будинку. Його обличчя було спотворене люттю, очі блищали. У руках чоловік тримав наші візитівки. Побачивши гостей, він розірвав папірці на дрібні шматочки й почав оскаженіло топтати їх.

– Чи я вам не казав, – прогарчав він, звертаючись до містера Додда, – що вам відмовлено в гостинності тут? Тому якщо ви ще раз з'явитесь у нас, я просто застрелю вас, як собаку. Присягаюся, що зроблю це. Що стосується вас, сер, – звернувся він до мене, – то все сказане стосується й вас також. Знаю, чим ви займаєтеся. Можете проявляти свої таланти деінде, але не в моєму домі.

– Я не покину вашої оселі, – твердо відповів Додд, – поки не почую особисто від Годфрі, що він перебуває тут не з примусу, а з власної волі.

Замість відповіді Емсворт оглушливо задзеленчав у дзвоник.

– Ральфе, – сказав він слугі, котрий увійшов, – зателефонуйте в поліцію та попросіть прислати двох констеблів. Скажіть, що в будинок вдерлися грабіжники.

– Зачекайте хвилину, – втрутився я, – містере Додд, в одному пункті полковник Емсворт має цілковиту рацію. Проти його волі ми не маємо права перебувати тут ні хвилини. З іншого боку, наш шановний господар має розуміти, що наші дії викликані виключно дружніми почуттями до його сина. Вважаю, що якщо полковник Емсворт захоче приділити мені кілька хвилин для розмови, я зумію змінити його погляди на це питання.

– Ви дуже помиляєтеся! – викрикнув полковник, люто вирячивши очі. – Я ніколи не змінюю своїх думок. Ральфе, робіть те, що я наказав! Якого біса зволікаєте? Телефонуйте в поліцію!

– Я впевнений, що якраз цього робити не варто, – сказав я, перегороджуючи Ральфу шлях до дверей, – втручання поліції не у ваших інтересах, містере Емсворд.

Із цими словами я вирвав аркуш із блокнота, написав на ньому кілька слів і показав полковнику.

– Ось що привело нас сюди, – додав я.

Прочитавши мою записку, полковник Емсворд спочатку почервонів, а потім вся кров відійшла від його обличчя.

– Звідки ви знаєте? – задихаючись, прошепотів він, важко опускаючись на крісло.

– Знати все – мій фах, – спокійно відказав я.

Якусь хвилину полковник мовчав, либонь, міркуючи. Його рука нервово смикала за бороду. Потім він зітхнув і мовив:

– Ну, що ж, якщо ви наполягаєте на побаченні з Годфрі, я дам вам таку можливість. Але пам'ятайте, що я цього не прагнув.

Ми мовчки потягнулися за нашим господарем. Підійшли до кінця алеї та зупинилися біля того самого таємничого будиночка, про який розповідав Додд.

– Ральфе, – звернувся полковник до слуги, котрий ішов попереду, – підіть попередьте містера Годфрі й доктора Кента, що ми зараз до них зайдемо.

За кілька хвилин нам назустріч вийшов невисокий на зріст чоловік із густою бородою. Крайне здивування застигло на його обличчі.

– Я не очікував вашого візиту, полковнику Емсворд, – сказав він. – Боюся, що це завадить нашим планам.

– Нічого не можу вдіяти, докторе Кент, – похмуро зронив полковник. – Я був змушений піти на цей крок. Чи може містер Годфрі прийняти нас?

– Ще б пак. Він чекає всередині.

З цими словами Кент увійшов у будинок, спонукаючи нас піти за ним. Ми увійшли у велику, простору кімнату. Біля каміна спиною до дверей стояв чоловік.

– Годфрі, друже, я нарешті дістався до тебе, – вигукнув Додд і кинувся до нього, але Годфрі відсахнувся.

– Не торкайся мене, Джим-м-і. Тримайся від мене подалі, друже. Можеш помилюватися мною на відстані. Я не надто нагадую тобі хвацького капрала Годфрі Емсворда, улюбленця кавалерійського ескадрону, чи не так?

Зовнішність Годфрі була справді незвичайна. Його колись гарне засмагле обличчя з тонкими правильними рисами було вкрите густими, наче білі латки,

смужками. Чоло був неприродно біле, а підборіддя темне, половина носа – біла, інша половина – темна, за контрастом здавалася ще темнішою. Вражений Додд здивовано та перелякано витріщався на свого приятеля.

– Ось чому я не дуже радий відвідинам, Джим-м-і, – похмуро зронив Годфрі.
– Моя спотворена зовнішність має викликати огиду. Розумію, що тебе це не стосується, Джим-м-і, друже, але все ж віддаю перевагу самоті.

– Годфрі, я так боявся за тебе. Мені здавалося, що тобі загрожує небезпека й що я мушу врятувати тебе. Я просто місця собі не знаходив...

– Я дізнався від Ральфа, що ти тут. Уявляєш, яка це була спокуса? Тому вирішив хоч одним оком поглянути на тебе. Але ти мене помітив. Через це мені довелося щодуху втікати у свій сховок.

– Господи, Годфрі, але що це все означає?

– Ну, що ж, розповім усе, що сталося. Це почалося з того бою біля Преторії, під час якого мене поранили.

– Я чув про це, але не знаю жодних подробиць.

– Трое наших хлопців – Симеон, Андерсен і я – відбилися від інших і потрапили в оточення. Двох убили, а мене важко поранили. Та я все ж зумів якось видертися на коня й поскакав, сам не знаючи куди, поки не втратив притомність і не випав із сідла.

Коли я прийшов до пам'яті, була вже ніч. Я почувався зовсім знесиленим від втрати крові. До того ж було страшенно холодно. Пам'ятаєш цю пронизливу до кісток вогкість, нітрохи не схожу на наш здоровий, приймний морозець?

Словом, у мене не попадав зуб на зуб, і я відчував, як останні сили залишають мене. На мій подив, я раптом побачив доволі великий будинок із безліччю вікон. Я відчував, що моя єдина надія залишитися в живих – доповзти до цього рятівного притулку. Спотикаючись і шохвилини падаючи, майже непритомний, я дочвалав до ганку, ступив у двері, смутно побачив, як у тумані, велику кімнату, заставлену ліжками, доповз до одного з них, що було порожнє, і звалився у нетямі...

Вранці я чи то прокинувся, чи то вийшов із забуття. Видовище, яке я побачив, сповнило мене жахом, від якого здригаюся досі. Уяви собі велику, залиту сонцем кімнату з білими стінами та рівними рядами однакових ліжок. Біля мене стояла істота, яку навряд чи можна було назвати людиною. Це був карлик із величезною, як куля, і зовсім голомозою головою. Він жваво щось бурмотів, мабуть, голландською, при цьому активно жестикулюючи. Я з подивом дивився на нього. Це, либонь, розсердило його ще більше, бо він простягнув до мене страшні, темні, викривлені руки, що більше нагадували мацаки якоїсь дивовижної тварини.

Неподалік від ліжка стояла група людей, котрі з цікавістю розглядали мене. Я поглянув на них, і мене охопив крижаний жах. Це були нещасні, спотворені, розпухлі істоти з деформованими кінцівками, із обличчями, вкритими страшними виразками. Усі вони галасували та реготали, поглядаючи

на мене, дехто хапався за боки від сміху. Їхній пекельний регіт досі дзвенить у моїх вухах.

Лютий карлик, вочевидь, власник ліжка, схопив мене за плече своїми страшними мацаками. Між нами виникла боротьба. Із моєї рани полилася кров, та це не зупинило мого мучителя. Перевага в силі була явно на його боці. У голові моїй запаморочилося, і я знову знепритомнів.

Прийшов до пам'яті я вже в іншій кімнаті. Біля мене не було ні страшного карлика, ні інших чудовиськ. Біля вікна стояв літній, незнайомий мені чоловік, котрий, помітивши, що я опритомнів, звернувся до мене.

– Як почуваєтеся? Зараз зроблю вам перев'язку.

– Де я, лікарю? – слабким голосом спитав я. Обличчя медика спохмурніло.

– Краще не питаєте, юначе. Ваші рани виліковні, але тут вас підстерігає набагато більша небезпека, ніж на полі бою. Ви потрапили в лепрозорій. Нещасні, котрих бачили вранці, – прокажені.

Я застогнав від жаху.

– Отже, я провів ніч у ліжку прокаженого? – прошепотів я.

– Атож, дуже ризикований вчинок, – підтвердив лікар, – я маю до цієї хвороби імунітет, але все ж не наважився б на такий крок.

– Усе було скінчено, Джим-м-і. Мене прирекли на життя, гірше за смерть. І все ж, після того, як мене привезли в шпиталь у Преторії, я весь час сподівався на диво. «А раптом уникну зарази?» – питав я себе в тисячний раз. Після виписки я поїхав додому. І тут уже побачив, що ознаки страшної недуги починають з'являтися на моєму обличчі. Я все розповів батькам. Єдиним виходом було поширити чутки про мій від'їзд на тривалий час, а самому оселитися десь неподалік під наглядом надійного лікаря, який би не зрадив мою таємницю. В іншому разі мене б відправили в лепрозорій, де я був би приречений до кінця своїх днів перебувати в товаристві таких самих нещасних, яким був я. Нікому не можна було розповідати мою таємницю. Навіть тобі, Джим-м-і, друже мій. Я знав, що моя відсутність стане для тебе великим ударом, та що я міг вдіяти? Ось і вся моя історія.

Годфрі замовк. Я бачив, що Додд вражений його розповіддю. Він сидів, згорбившись і затуливши обличчя руками.

– Я не винен у тому, що вони проникли в нашу таємницю, – озвався батько Годфрі. – Ось цей чоловік, – вказав він на мене, – про все здогадався. Тоді я вирішив, що безпечніше відкритися йому повністю.

– І правильно вчинили, полковнику, – сказав я. – Можливо, мое втручання виявиться корисним. Скажіть, – звернувся я до Кента, – ви фахівець із захворювань такого типу?

– Я маю ті ж знання в цій галузі, які зазвичай має кожен освічений медик, – сухо відповів він.

– Не сумніваюся у вашій компетентності, лікарю, – поквапився додати я. – Але в такому серйозному випадку бажана консультація ще з одним фахівцем. Гадаю, що ви не показували містера Годфрі жодному іншому медику, оскільки боялися посвятити ще когось у свою таємницю?

Містер Емсворт ствердно кивнув.

– Я це передбачав, – правив я далі. – В екіпажі сидить мій старий приятель сер Джеймс Сондерс, відомий фахівець із подібних хвороб. Пропоную попросити сера Джеймса оглянути хворого та висловити свою думку?

– Хто ж не чув про знаменитого професора Сондерса! – почервонівши, вигукнув доктор Кент. – Буду радий знайомству з таким чудовим фахівцем.

– У такому разі попросимо сера Джеймса зайти сюди, – продовжував я, і...

Але полковник перебив мене.

– А самі зайдімо до мого кабінету, де, сподіваюся, містер Голмс пояснить вам, яким чином він зумів проникнути в нашу таємницю.

Й ось тут я збагнув, як мені бракує мого вірного Ватсона. Але, на жаль, мого товариша зі мною не було, і мені довелося самому виступити з промовою до моєї маленької аудиторії, до якої приєдналася й мати Годфрі.

– Зазвичай я починаю з того, – заявив я, – що виключаю все неможливе. Те, що залишається, і має бути правдою, якою б неймовірною вона не здавалася. При цьому кожен із варіантів, що залишилися, мав бути ретельно продуманим і перевіраним. Я застосував цей принцип і до цієї сумної справи. Мені здавалися можливими три пояснення дивної події, про яку мені повідомив містер Додд. Чому жнака тримали відокремлено, без будь-яких контактів із зовнішнім світом?

Насамперед він міг бути причетним до якогось злочину. Другий варіант полягав у тому, що він несповна розуму, а батьки хочуть запобігти його перебуванню в божевільні. І, нарешті, третій. Юнак занедужав такою хворобою, що вимагає його безумовної ізоляції. Усі три можливості були однаково вірогідними, але кожна з них вимагала вичерпних доказів. Варіант, пов'язаний зі злочинем, не витримував серйозної критики. По-перше, я не чув про якийсь злочин, скоєний у цих краях. По-друге, у такому випадку сім'я містера Годфрі була б зацікавлена в тому, щоб відіслати його якнайдалі, а не тримати злочинця в себе під боком.

Варіант, пов'язаний із божевіллям, здавався мені імовірнішим. Його підтверджував той факт, що хлопець жив не сам, а під наглядом якогось чоловіка, імовірно, лікаря. Пригадуєте, містере Додд, я питав вас, чи не помітили ви, що читав чоловік, котрий жив із вашим приятелем! Я сподівався, що ви побачили в його руках медичний журнал. Але проти цього варіанту свідчили такі факти. Якби молодий Емсворт схибнувся, навряд чи мав би він можливість вільно розгулювати парком навіть уночі. Крім цього, чому навколо його особи була створена аж така надприродна таємничість? Зрештою, немає нічого протизаконного в тому, що душевнохворий живе у відокремленому приміщенні під постійним наглядом кваліфікованого лікаря. Ні, теорія шаленства також не годилася.

Отож залишався третій варіант, правда, найменш імовірний із усіх, але факти підтверджували саме його. Юнак воював у Південній Африці. Проказа – поширене захворювання в тих краях. Як вчинили б люблячі батьки, якби їхній син став жертвою страшного захворювання? Передусім потрібна найсуворіша секретність щодо місця перебування нещасного. Згідно із законом, хворий на проказу підлягає негайному переселенню в лепрозорій. Батьки ж його поміщають близько до себе, але в доволі відокремленому місці, щоб він не міг спілкуватися із зовнішнім світом. Після цього з ним поселяють надійну людину, ймовірно, лікаря. У цьому випадку стає зрозумілим і дивний стан шкіри – звичайний результат страшної недуги, і прогулянки нещасного ночами, і багато інших фактів.

Я вирішив діяти так, боцімто ця теорія вже доведена. Після приїзду в маєток я помітив ще одну цікаву деталь, яка розсіяла мої останні сумніви. Ральф, котрий носить їжу в хатинку, одягає при цьому рукавички. Коли він відчинив нам двері, на руках у нього ці рукавички були. Завдяки своєму гострому нюху я відразу відчув запах дезінфікуючих засобів, якими вони були просякнуті.

На цьому місці мою розповідь обірвав прихід сера Джеймса. На зазвичай похмурому обличчі знаменитого медика було щось подібне на посмішку. Він швидкими кроками підійшов до місіс Емсворт і міцно потиснув їй руку.

– Найчастіше мені доводиться бути провісником горя, – звернувся сер Джеймс до всіх нас. – Але сьогодні можу втішити вас, джентльмени. У Годфрі Емсворда ніякої прокази немає. О, бачу, його матінка вражена цією щасливою новиною. Докторе Кент, займіться, будь ласка, місіс Емсворт. Так от, – продовжував сер Джеймс, – побіління шкіри – справді поширений наслідок прокази. Але в цьому випадку маємо справу із захворюванням, що викликає неправильну пігментацію шкіри, так звану псевдопроказу. Ця хвороба прикра, її важко лікувати, але, безумовно, вона не інфекційна й не має нічого спільного зі справжньою проказою. Цікаво, що симптоми надзвичайно схожі, а причина захворювання – неясна. Не виключено, що тут відіграють важливу роль психологічні фактори, про які ми ще дуже мало знаємо. Можливо, що психічна травма, величезна напруга та страх, які відчував хлопець упродовж тривалого часу з того самого моменту, як опинився в тісному контакті з прокаженими, і викликали фізичні зміни організму, подібні до тих, яких він остерігався. Але бачу, – додав сер Джеймс, – що місіс Емсворт вже приходить до тями. Як добре, що від щастя не вмирають!

Постійний пацієнт

Переглядаючи достатньо хаотичні нотатки, я намагався проілюструвати особливості мислення мого приятеля містера Шерлока Голмса, а раптом звернув увагу на те, як важко було підібрати приклади, які всебічно відповідали б моїй меті. Адже в тих випадках, коли Голмс вчиняв *tour de force*? аналітичного мислення та демонстрував досягнення своїх особливих методів розслідування, самі факти часто були настільки незначні та пересічні, що я не вважав за потребу публікувати їх. З іншого боку, не раз

траплялося, що він займався розслідуваннями певних справ, що мали у своїй суті видатний і драматичний характер, але роль Голмса в їхньому розкритті була не такою значною, як це хотілося б мені, його біографу. Невелика справа, яку я описав під назвою «Етюд у багряних тонах», і ще одна, пізніша, пов'язана зі зникненням «Глорії Скотт», можуть стати прикладом тих самих Сцилли та Харібди, які одвічно загрожують історикові. Можливо, роль, яку мій товариш зіграв у справі, до опису якої маю намір приступити, і не дуже помітна, але все ж обставини справи настільки непересічні, що не можу дозволити собі виключити її зі свого списку.

? Tour de force (франц.) – подвиг.

Було це задушливого, похмурого жовтневого дня. Надвечір, проте, повіяло прохолодою.

– А чи не поблукати нам Лондоном, Ватсоне? – запропонував мій приятель.

Сидіти в нашій маленькій вітальні було нестерпно, тому я охоче погодився. Ми блукали години зо три Фліт-стріт і Стрендом, спостерігаючи за калейдоскопом вуличного життя. Бесіда з Голмсом, як завжди дуже наочна та щедра на дотепні зауваження, була захоплююче цікавою.

Ми повернулися на Бейкер-стріт годині о десятій. Біля під'їзду стояв екіпаж.

– Гм! Екіпаж лікаря... – мовив Голмс. – Практикує не так давно, а вже непогано заробляє. Вочевидь, приїхав просити нашої поради! Як добре, що ми повернулися!

Я був достатньо обізнаний із дедуктивним методом Голмса, щоб простежити хід його думок. Варто було йому зазирнути в плетену торбинку, що висіла в екіпажі, освітлена вуличним ліхтарем, як за характером і станом медичних інструментів він миттєво зробив висновок, ким був наш відвідувач. А світло у вікні однієї з наших кімнат на другому поверсі свідчило про те, що цей пізній гість приїхав саме до нас. Мені було цікаво, що саме могло привести мого колегу-медика такої пізньої години, і я пішов за Голмсом у наш кабінет.

Коли ми увійшли, із крісла біля каміна піднявся блідий вузьколиций чоловік із рудуватими бакенбардами. Йому було не більше тридцяти трьох-тридцяти чотирьох років, та на вигляд він був старшим. Судячи з його засмученого обличчя землистого відтінку, життя його не милувало. Як і всі вразливі люди, він був водночас і нервовим, і сором'язливим, а його худі біла рука, якою він, підіймаючись, узявся за камінну дошку, здавалася радше рукою художника, ніж хірурга. Одяг на ньому був неясних барв: чорний сюртук, темні штани, кольорова, але скромна краватка.

– Доброго вечора, лікарю, – люб'язно привітався Голмс. – Радий, що вам довелося чекати лише кілька хвилин.

– Ви що, розмовляли з моїм кучером?

– Ні, я визначив це за свічкою, що стоїть на столику. Будь ласка, сідайте та розкажіть, чим можу допомогти.

- Я доктор Персі Тревельян, - повідомив наш гість. - Живу в будинку № 403 на Брук-стрит.

- Це не ви автор монографії про рідкісні нервові хвороби? - перепитав я.

Коли він почув, що я чув про його книжку, бліді щоки порожевіли від задоволення.

- На цю роботу так рідко посилаються, що я вже й зовсім поховав її, - зауважив медик. - Мої видавці казали, що її купують вкрай мляво. А ви самі, здається, також лікар?

- Військовий хірург у відставці.

- Я завжди захоплювався нервовими недугами та хотів би спеціалізуватися на них, але доводиться задовольнятися тим, що є. Втім, містере Шерлок Голмс, це справи не стосується, і я добре розумію, що для вас кожна хвилина має значення. Віднедавна в моєму будинку на Брук-стрит відбуваються дуже дивні речі, а сьогодні ввечері справа набрала таких обертів, що я більше вже не міг чекати й змушений був приїхати до вас, аби просити вашої поради та допомоги.

Шерлок Голмс сів і запалив люльку.

- До ваших послуг, - сказав він. - Розкажіть докладно, що вас стривожило.

- Цілковиті дрібниці, - почав доктор Тревельян, - і мені навіть соромно розповідати про них. Однак вони зму сили мене розгубитися, а остання подія й поготів. Та я краще розповім усе як було, а ви вже самі вирішите, що важливо, а що ні. Доведеться почати з розповіді про мою освіту. Я закінчив Лондонський університет, і не думайте, що співаю собі дифірамби, але мої професори покладали на мене великі сподівання. Після закінчення університету я не покинув дослідницьку роботу й залишився на незначній посаді в клініці при Королівському коледжі. Мені пощастило привернути увагу до своєї роботи про поодинокі випадки каталепсії й урешті-решт отримати премію Брюса Пінкертона, а також медаль за свою монографію про нервові хвороби, тільки-но згадану вашим колегою. Не перебільшуючи, скажу, що на той час мені всі пророкували блискуче майбутнє. У мене була одна перепона: я був бідний. Мене неважко зрозуміти - лікарю-фахівцю, котрий пнеться високо, треба починати свою кар'єру на одній із вулиць, що примикають до Кевендіш-сквер, де орендувати й обставити помешкання коштує шалених грошей. Не кажучи вже про ці витрати, треба ще якось жити впродовж кількох років і при цьому утримувати пристойний екіпаж і коня. Усе це було мені не по кишені, тому я вирішив провадити економне життя та збирати кошти, щоб років через десять можна було зайнятися приватною практикою. І раптом мені допоміг випадок.

Одного ранку до мене в кімнату зайшов зовсім незнайомий чоловік, такий собі містер Блессінгтон, і одразу взявся до справи.

«Ви той самий Персі Тревельян, котрий за видатні успіхи нещодавно отримав премію?» - спитав він.

Я вклонився.

«Відповідайте мені прямо, – продовжував гість, – бо це у ваших інтересах. Аби досягти успіху, клепок вам вистачить. А от як щодо такту?»

Почувши це несподіване запитання, я не міг не всміхнутися.

«Сподіваюся, що не позбавлений цієї чесноти».

«У вас є якісь гидкі звички? Алкоголем зловживаєте, га?» «Та що ви, сер!» – вигукнув я.

«Добре, добре! Тоді все гаразд. Але я повинен був спитати. Як же ви з такою головою й без практики?»

Я стеновав плечима.

«Отакої! – зауважив він із властивою йому метушливістю. – Стара історія. У голові маєте більше, ніж у кишні, га? А що б ви сказали, якщо для початку я допоміг би вам влаштуватися на Брук-стрит?»

Я здивовано витріщився на нього.

«О, це я заради власної вигоди, а не вашої, – продовжував він. – Широ кажучи, якщо це прийнятне для вас, то про мене й казати нічого. Бачите, у мене є кілька зайвих тисяч, і я думаю вкласти цей капітал у вас».

«Але чому?» – заледве спромігся вимовити я.

«Ну, це така ж прибуткова справа, як і будь-яка інша, тільки безпечніша».

«І що я маю робити?»

«Зараз поясню. Я орендує будинок, обставляю його, платитиму слугам... Словом, керуватиму всім. Вам залишається лише протирати штани в кабінеті. Я дам вам грошей на дрібні витрати й таке інше. Ви будете віддавати мені три чверті свого заробітку, решту ж залишатимете собі».

– Ось із такою дивною пропозицією, містєре Голмс, і звернувся до мене цей Блессінгтон. Не зловживатиму вашим терпінням, викладаючи подробиці наших перемовин. На Благовіщення я переїхав і почав приймати пацієнтів, розраховуючись із містером Блессінгтоном майже на тих самих умовах, які він запропонував. Він і сам оселився в тому самому будинку, ставши чимось на зразок постійного пацієнта, котрий живе при кабінеті лікаря. Виявилось, що в нього слабе серце, тому він потребує постійного нагляду. Два кращі покої на другому поверсі він зайняв під власні вітальню та спальню. Звички в нього були дивними – він уникав товариства й дуже рідко виходив. Загалом не вирізняючись особливою пунктуальністю, він був надзвичайно точним лише в одному. Щовечора в один і той самий час він заходив до мого кабінету, переглядав книгу прийому хворих, відкладав п'ять шилінгів і три пенси з кожної заробленої мною гінєї та забирав решту грошей, ховаючи їх у скриню, що стояла в його кімнаті. Скажу відверто, що в нього жодного разу не було підстав шкодувати про вкладення свого капіталу. Із самого початку справа виявилася прибутковою. Перші ж успіхи та репутація, яку я завоював у

клініці, дозволили мені швидко просунутися вперед, і за останні два роки я його збагатив.

Такі, містере Голмс, мое минуле та мої стосунки з містером Блессінгтоном. Залишається лише розповісти, які події привели мене до вас сьогодні. Кілька тижнів тому містер Блессінгтон увійшов до мого кабінету в край збудженому стані. Він белькотів про якесь пограбування, яке, за його словами, вчинили у Вест-Енді. Це, наскільки пригадую, дуже схвилювало його, і мій сусід заявив, що ми повинні поставити додаткові засуви на дверях і вікнах, не відкладаючи цієї справи навіть на день. Увесь тиждень він перебував у страшному неспокої, раз у раз визиравши з вікон і припинивши короткі прогулянки, які зазвичай здійснював перед обідом. Спостерігаючи за його поведінкою, я раптом подумав, що він смертельно боїться чогось або когось, але, коли я спитав його про це прямо, пацієнт почав так лаятися, що я змушений був припинити бесіду. Згодом його страхи поступово розсіялися, і він уже повернувся до колишніх звичок, аж раптом нова подія занурила його в такий стан, що на чоловіка просто шкода було дивитися. У ньому він перебуває й досі.

А сталося ось що. Два дні тому я отримав листа, який зараз зачитаю вам. На ньому немає ні зворотної адреси, ні дати відправлення.

«Російський дворянин, котрий зараз живе в Англії, – ішлося в ньому, – був би дуже вдячний, якби доктор Персі Тревельян погодився прийняти його. Ось уже кілька років він страждає нападами каталепсії, а, як відомо, доктор Тревельян – визнаний авторитет щодо цієї недуги. Він планує зайти завтра о чверть на сьому вечора, якщо доктор Тревельян вважатиме для себе зручним перебувати вдома в цей час».

Цей лист мене зацікавив, адже каталепсія – захворювання дуже рідкісне. Рівно в призначену годину я був у своєму кабінеті. Слуга привів пацієнта. Це був літній чоловік, худий, поважний, котрий мав цілком пересічну зовнішність. Російського дворянина я уявляв собі зовсім іншим. Набагато більше мене вразила зовнішність його товариша – високого юнака, дивовижно вродливого, зі смаглим лютим обличчям, геркулесовими руками, ногами та грудьми. Він підтримував свого супутника під лікоть і допоміг йому сісти на крісло з дбайливістю, якої навряд чи можна було очікувати від людини з такою зовнішністю.

«Даруйте, лікарю, що я також увійшов, – сказав він мені англійською, дещо шепелявлячи. – Це мій батько, і його здоров'я для мене – усе».

Я був зворушений такою синівською турботливістю. «Можливо, ви захочете залишитися з батьком під час прийому?» – поцікавився я.

«Аж ніяк! – вигукнув він, перелякано сплеснувши руками. – Не можу висловити, наскільки мені боляче дивитися на батька. Якщо з ним трапиться один із його жаклих нападів, я не витримаю. У мене самого винятково чутлива нервова система. З вашого дозволу, поки ви будете займатися батьком, я зачекаю у приймальні».

Я, звісно, погодився, і юнак вийшов. Я почав питати пацієнта про його хворобу та робив докладні нотатки. Він не вирізнявся розумом, і відповіді його часто були нечіткими, що я пояснив поганим знанням мови. Раптом він узагалі перестав відповідати на мої запитання, і, обернувшись до нього, я з подивом побачив, що пацієнт сидить у кріслі дуже прямо, спокійно, витріщившись на мене впритул безглуздим поглядом. У нього знову стався напад його загадкової недуги.

Спочатку я відчув жалість і страх. Але потім, як не соромно мені зізнатися, професійний інтерес узяв гору. Я записав температуру й пульс пацієнта, перевірів нерухомість його м'язів, обстежив рефлекси. Жодних відхилень від моїх колишніх спостережень не було. У таких випадках я отримував хороші результати шляхом інгаляції нітриту амілу, і зараз, здається, випала чудова нагода ще раз перевірити ефективність цих ліків. Пляшка з ліками була в моїй лабораторії на першому поверсі. Залишивши пацієнта в кріслі, я вирушив за нею. Шукаючи пляшку, я забарився й повернувся десь хвилин за п'ять. Уявіть собі мое здивування, коли я виявив, що кімната порожня, а мого пацієнта ніби й не було!

Насамперед я, звісно, вибіг у приймальню. Та син пішов також. Двері в передпокій були зачинені, але не замкнені. Мій слуга-хлопчик, котрий впускає пацієнтів, ще недосвідчений і зовсім не вирізняється спритністю. Він чекає внизу й біжить нагору, щоб відпровадити пацієнтів до дверей, коли я дзвоню з кабінету. Він нічого не чув, і все це залишалося для мене цілковитою загадкою. Трохи згодом прийшов із прогулянки й містер Блессінгтон. Я йому нічого не сказав, бо останнім часом, правду кажучи, намагався спілкуватися з ним якнайменше.

Ніколи не думав, що мені доведеться побачити росіянина та його сина ще раз, і тому можете уявити собі мое здивування, коли сьогодні ввечері вони обоє прийшли до мого кабінету в той самий час.

«Дуже прошу вибачити мене за вчорашній несподіваний відхід, лікарю», – сказав мій пацієнт.

«Зізнаюся, я дуже здивувався», – зауважив я.

«Бачите, річ у тім, – пояснив він, – що коли я приходжу до тям після нападів, то майже нічого не пам'ятаю, що зі мною було раніше. Я прокинувся, як мені здалося, у незнайомій кімнаті та в подиві поклався вийти на вулицю».

«А я, – додав син, – побачивши, що батько пішов через приймальню, природно, подумав, що прийом закінчився. І тільки коли ми прийшли додому, я зрозумів, що сталося».

«Ну, що ж, – сказав я, засміявшись, – нічого серйозного не сталося, хіба що ви вкрай заплутали мене. Отже, будьте ласкаві, сер, піти до приймальні, а я знову займуся вашим батьком».

Приблизно півгодини старий джентльмен розповідав мені про симптоми недуги, а потім, виписавши рецепт, я відпровадив його до сина.

Я вже казав вам, що в цей час містер Блессінгтон зазвичай був на прогулянці. Незабаром він прийшов і піднявся нагору. І відразу ж я почув, як він збігає вниз. Містер Блессінгтон увірвався в мій кабінет у панічному страху.

«Хто заходив до моєї кімнати?» – вигукнув він.

«Ніхто», – відповів я.

«Ви брешете! – волав він. – Підійміться й погляньте». Я вирішив не звертати увагу на його свавілля, бо чоловік був у нестямі від жаху. Ми піднялися нагору, і він показав мені сліди, що залишилися на пухнастому килимі.

«Гадаєте, це мої?» – верещав він.

Таких великих слідів він, певна річ, залишити не міг, і вони були явно свіжі. Сьогодні вдень, як ви знаєте, ішов сильний дощ, й у мене побували лише батько з сином. Отже, поки я займався батьком, син, котрий чекав у приймальні, з якоюсь невідомою мені метою заходив до кімнати мого постійного пацієнта. З кімнати нічого не зникло, але сліди, без сумніву, свідчили, що там таки хтось побував.

Мені здалося, що містер Блессінгтон хвилюється якимось надміру, утім, тут би кожен втратив спокій. Опустившись у крісло, він буквально ридав, і мені коштувало неабияких зусиль привести його до тями. Це він запропонував мені звернутися до вас, і я вважав його пропозицію цілком доречною, оскільки подія справді дуже дивна, хоча й не така жахлива, як це здалося містеру Блессінгтону. Якби ви поїхали зараз зі мною, то мені хоча б вдалося заспокоїти його. Втім, мені здається, він навряд чи здатен пояснити, що його так схвилювало.

Шерлок Голмс слухав цю довгу тираду дуже уважно, і я збагнув, що справа його захопила. Як завжди, його обличчя нічого не відображало, лише повіки набрякли, але, пихкаючи люлькою, він випускав густіші клуби диму щоразу, коли лікар розказував черговий дивний епізод. Як тільки наш гість закінчив свою розповідь, Голмс мовчки схопився, віддав мені мого капелюха, узяв зі столу свій власний і подався слідом за Тревельяном до дверей.

Не минуло й чверті години, як ми під'їхали до будинку лікаря на Брук-стрит. Це був скромний, нічим не примітний будинок, в яких живуть лікарі, котрі практикують у Вест-Енді. Хлопчик-слуга відчинив нам двері, і ми негайно піднялися нагору широкими сходами, вкритими якісним килимом.

Але тут сталося щось дивне... Світло нагорі раптом згасло, і з темряви долинув пронизливий, тремтячий голос:

– Я маю револьвер. Ще крок, і буду стріляти.

– Це вже переходить усякі межі, містере Блессінгтон! – обурився доктор Тревельян.

– А, це ви, лікарю? – з темряви почулося зітхання полегшення. – А джентльмени з вами – справді ті, за кого себе видають?

Ми відчували, що з темряви нас допитливо розглядають.

- Атож, ті самі.

- Гаразд, можете піднятися, і якщо вас дратують заходи обережності, до яких я вдався, то прошу вибачення.

Кажучи це, він знову запалив газ на сходах, і ми побачили перед собою дивного чоловіка, вигляд котрого, як і голос, свідчив про розхитані нерви. Він був дуже гладким, але колись, либонь, був ще товстішим, бо щоки в нього висіли, як у гончака, великими складками. Його обличчя було хворобливо блідим, а рідке рудувате волосся від пережитого страху стирчало дибки. Його рука стискала револьвер, який він сховав у кишеню, коли ми підійшли.

- Доброго вечора, містере Голмс, - сказав він. - Дякую, що приїхали. Ще нікому так не була потрібна ваша порада, як мені зараз. Сподіваюся, доктор Тревельян уже розповів вам про зовсім неприпустиме вторгнення в мою кімнату?

- Саме так, - підтвердив Шерлок Голмс. - Містер Блессінгтон, хто ці двоє людей і чому вони вам докучають?

- Розумієте, - метушливо забелькотів постійний пацієнт, - мені важко сказати щось певне. Та й звідки мені знати, містере Голмс?

- Отже, не знаєте?

- Заходьте, будь ласка. Зробіть ласку, увійдіть.

Він відвів нас у свою спальню, велику й обставлену зручними меблями.

- Бачите це? - спитав він, вказуючи на велику чорну скриню, що стояла біля спинки ліжка. - Я ніколи не був особливо заможною людиною, містере Голмс... За все життя лише раз вклав гроші в справу... Доктор Тревельян не дасть мені збрехати. І банкірам я не вірю. Я б не довірив свої гроші фінансистові ні за що на світі, містере Голмс. Між нами кажучи, усі свої маленькі статки я зберігаю в цій скрині, і тепер розумієте, що я пережив, коли в кімнату до мене проникли незнайомі люди.

Голмс пильно поглянув на Блессінгтона та похитав головою.

- Якщо будете мене дурити, нічого не зможу вам порадити, - сказав він.

- Але я ж все розповів.

Розчарований, Голмс різко повернувся до нього спиною.

- На добраніч, докторе Тревельян, - промовив він.

- І ви не дасте жодної поради? - тремтячим голосом вигукнув Блессінгтон.

- Моя порада вам, сер, казати саму лише правду.

Через хвилину ми вже були на вулиці й рушили додому. Перетнули Оксфорд-стрит, пройшли половину Гарлі-стрит, і тільки тоді мій приятель нарешті озвався.

– Даруйте, що марно витягнув вас із дому, Ватсоне. Але якщо подумати, справа ця цікава.

– А я не бачу тут нічого серйозного, – зізнався я.

– Цілком очевидно, що двоє... може, їх навіть більше, але будемо вважати, що двоє... із якоїсь причини вирішили дістатися до цього чоловіка, Блессінгтона. У глибині душі не сумніваюся, що як у першому, так і в другому випадку той юнак проникав у кімнату Блессінгтона, а його спільник відвертав увагу.

– А каталепсія?

– Вправна симуляція, Ватсоне, хоча мені й не хотілося казати про це нашому фахівцеві. Симулювати цю недугу дуже легко. Я і сам так робив.

– Що ж було потім?

Зовсім випадково обидва рази Блессінгтона вдома не було. Настільки незвичний час для свого візиту до лікаря вони вибрали лише тому, що тоді в приймальні не буває інших пацієнтів. За збігом обставин, Блессінгтон гуляє саме в таку пору – вони, мабуть, не надто добре знають його звички. Певна річ, якби задумували простий грабунок, вони б, принаймні, спробували обшукати кімнату. Крім цього, я прочитав в очах Блессінгтона, що він боїться за власну шкіру. Важко повірити, що, маючи двох таких мстивих ворогів, він нічого не знав про їхнє існування. Він, звісно, чудово знає, хто ці люди, але в нього є причини приховувати правду. Будемо сподіватися, що завтра він стане балакучішим.

– А чи не можна припустити інше, – спитав я, – без сумніву, зовсім неймовірне, але все ж переконливе? Можливо, усю цю історію з каталептиком-росіянином і його сином вигадав сам доктор Тревельян, котрий мав потребу потрапити в кімнату Блессінгтона?

У світлі газового ліхтаря я зауважив, що моя блискуча версія викликала в Голмса посмішку.

– Любий Ватсоне, – пояснив він, – це було перше, що мені спало на гадку, але розповідь медика має підтвердження. Цей юнак залишив сліди не лише в кімнаті, але й на килимі, що лежить на сходах. Він дійсно існує. Носить черевики з тупими носачами, а не гостроносі, як Блессінгтон, і вони на дюйм із третиною більші за розміром, ніж лікарські. Ну, а тепер слід піти спати, бо я буду здивований, якщо вранці не отримаємо якихось новин із Брук-стрит.

Передбачення Шерлока Голмса збулося, але новина була трагічною. О пів на восьму ранку, коли похмурий день ще тільки займався, Голмс уже стояв у халаті біля мого ліжка.

- Ватсоне, - заявив він, - нас чекає екіпаж.

- А що сталося?

- Справа Брук-стрит.

- Є новини?

- Трагічні, але якісь невиразні, - повідомив він, підіймаючи фіранку. - Погляньмо... ось аркуш із нотатника, і на ньому нашкрябано олівцем: «Заради бога, приїжджайте негайно. П. Т.». Наш приятель лікар, здається, теж втратив голову. Покваптесь, любий Ватсоне, нас там дуже чекають.

Приблизно через чверть години ми вже були в будинку медика. Він вибіг нам назустріч із перекошеним від переляку обличчям.

- Така біда! - вигукнув він, стискаючи пальцями скроні.

- Що трапилося?

- Блессінгтон учинив самогубство.

Голмс аж присвиснув.

- Авжеж, цієї ночі він повісився.

Ми увійшли, і медик повів нас у кімнату, яка на вигляд була його приймальною.

- Навіть не розумію, що ж я роблю, - вигукнув він. - Поліція вже нагорі. Я вражений до глибини душі.

- Коли ви дізналися про це?

- Щодня рано вранці йому відносили горнятко чаю. Покоївка увійшла приблизно о сьомій, а нещасний вже висів посередині кімнати. Він прив'язав мотузку до гака, на якому зазвичай висіла важка лампа, і зістрибнув із тієї самої скрині, яку показував нам учора.

Голмс стояв у глибокій задумі.

- З вашого дозволу, - сказав він нарешті, - я б піднявся нагору й оглянув усе сам.

Ми обоє в товаристві медика пішли нагору.

За дверима спальні нас чекало жахливе видовище. Я вже розповідав про те враження млявості, яке справляв цей Блессінгтон. Тепер, коли він висів на гаку, воно ще більше посилилося. В обличчі не залишилося майже нічого людського. Шия витягнулася, як в обскубаній курки, і за контрастом із нею тіло здавалося ще гладкішим і неприроднішим. На мерцеві була лише довга нічна сорочка, з-під якої стирчали заціпенілі розпухлі щиколотки та криві ступні. Поруч стояв елегантний інспектор, котрий щось нотував у блокноті.

- А, містере Голмс, - сказав він, коли мій приятель увійшов. - Радий вас бачити.

- Доброго ранку, Леннере, - відгукнувся Голмс. - Сподіваюся, ви не заперечуєте мого втручання. Ви вже чули про подію, що передували цій?

- Аякже, дещо чув.

- Ну, і яка ваша думка?

- Мені здається, Блессінгтон збожеволів від страху. Погляньте на ліжко - він провів неспокійну ніч. Ось достатньо глибокий відбиток його тіла. Ви знаєте, що самогубства найчастіше відбуваються о п'ятій годині ранку. Приблизно в цей час він і повісився. І, мабуть, заздалегідь усе обміркував.

- Судячи з того, як затверділи його м'язи, він помер години зо три тому, - зауважив я.

- Щось особливе в кімнаті виявили? - спитав Голмс.

- Знайшли викрутку на підставці для умивальника та кілька гвинтів. І вночі тут, мабуть, багато курили. Ось чотири сигарних недопалки, які я підібрав у каміні.

- Гм! - мовив Голмс. - А його мундштук знайшли?

- Ні.

- А портсигар?

- Атож, він був у нього в кишені плаща.

Голмс розгорнув портсигар і понюхав єдину сигару, що залишилася там.

- Це гаванська сигара, а це - недопалки сигар особливого сорту, який імпортують голландці з їхніх ост-індських колоній. Їх зазвичай загортають у соломку, як ви знаєте, і вони трохи тонші та довші, ніж сигари інших сортів.

Він узяв чотири недопалки й почав розглядати їх у свою кишенькову лупу.

- Дві сигари викурили через мундштук, а дві просто так, - продовжував він.

- Дві були обрізані не надто гострим ножом, а кінці двох інших - відкушені міцними зубами. Це не самогубство, містере Леннер. Це ретельно продумане й холоднокрівно вчинене вбивство.

- Не може бути! - не повірив інспектор.

- І це чому ж?

- Навіщо вбивати людину таким незручним способом - вішати?

- Ось це й потрібно з'ясувати.

- Як убивці могли проникнути сюди?
- Через вхідні двері.
- Але вони була замкнені на засув.
- Їх замкнули після того, як вони увійшли.
- Звідки ви знаєте?
- Я бачив сліди. Даруйте, за хвилику я, можливо, повідомлю вам іще дещо.

Він підійшов до дверей і, обернувши ключ у замку, із властивою йому методичністю оглянув їх. Потім висмикнув ключ, що стирчав зсередини, і обстежив його також. Постіль, килим, крісла, камін, труп і мотузку – усе Голмс оглянув по черзі, поки, нарешті, він не заявив, що задоволений, після чого, закликавши на допомогу мене й інспектора, відрізав мотузку, на якій висіло тіло нещасного Блессінгтона, і шанобливо прикрив його простирадлом.

- Звідки взялася мотузка? – спитав я.
- Її відрізали звідси, – вказав доктор Тревельян, витягаючи з-під ліжка мотузку, складену у велике коло. – Він страшенно боявся пожеж і завжди тримав її поблизу, щоб утекти крізь вікно, якщо сходи загоряться.
- Це, мабуть, позбавило вбивць зайвого клопоту, – задумливо промовив Голмс. – Так, усе відбулося дуже просто, і я буду дуже здивований, якщо до полудня не повідомлю вам причину злочину. Я візьму фотографію Блессінгтона, ту, що на каміні. Вона може допомогти мені в моєму розслідуванні.
- Але, заради бога, поясніть нарешті, що ж тут сталося, – став благати лікар.

- Немає сумніву, що все було наступним чином, – сказав детектив. – Злочинців було троє: один – молодий, другий – літній, а ким був третій, поки що визначити не можу. Навряд чи треба казати, що перші два – ті самі, хто видавали себе за російського дворянина та його сина, отже, у нас є їхній повний словесний портрет. Їх впустив спільник, котрий перебував у будинку. Послухайтеся моєї поради, інспекторе, заарештуйте слугу-хлопчиська, котрий, наскільки я пригадую, працевлаштувався до вас, лікаря, зовсім нещодавно.

- Цього шибеника ніде не можуть знайти, – поінформував доктор Тревельян. – Покоївка та куховарка тільки-но шукали його.

Голмс стелів плечима.

- Він зіграв у цій драмі важливу роль, – сказав він. – Три злочинці піднялися сходами навшпиньки – літній ішов першим, молодий – другим, а невідомий був останнім...

- Це вже занадто, любий Голмсе! - вигукнув я.

- Судячи з того, як сліди накладаються один на одного, сумнівів бути не може. Я мав можливість вивчити, кому які сліди належать, коли побував тут учора ввечері. Потім усі троє підійшли до кімнати містера Блессінгтона, що була замкнена. Ключ вони обернули за допомогою шматка дроту. Навіть без лупи видно з подряпин на борідці, що зловмисники використовували відмичку. Увійшовши до кімнати, вони насамперед вставили містеру Блессінгтону кляп у рота. Він, мабуть, спав або був настільки паралізований страхом, що не міг кричати. Стіни тут товсті, і природно, що його зойк, якщо навіть він і встиг крикнути, ніхто не почув. Потім (не маю жодних сумнівів) зловмисники влаштували раду, щось на кшталт суду. Тоді вони й викурили ці сигари. Літній сидів на тому плетеному кріслі - це він курих через мундштук. Молодий сидів там- - він струшував попіл на комод. Третій ходив кімнатою. Блессінгтон, як видається, сидів на ліжку, але в цьому я не зовсім упевнений. Ну, і все закінчилося тим, що вони повісили Блессінгтона. Злочинці так добре підготувалися до цього, що, либонь, принесли з собою якийсь блок чи шків, який міг би послужити шибеницею. Ця викрутка та гвинти були потрібні їм, як я вважаю, для закріплення цього блоку. Але, побачивши гак, вони, зрозуміло, скористалися ним. Убивши Блессінгтона, вийшли, а їхній спільник замкнув за ними двері.

Усі ми з глибоким інтересом слухали цю розповідь про нічні події, які Голмс відновив за прикметами настільки непомітними та незначними, що, навіть спостерігаючи їх на власні очі, ми заледве могли простежити за ходом його думок.

Інспектор одразу вийшов, аби вжити заходів щодо розшуку слуги, а ми з Голмсом повернулися снідати на Бейкер-стріт.

- Я повернуся до третьої, - повідомив він, закінчивши їсти. - Інспектор із лікарем уже будуть тут до цього часу, тоді я й сподіваюся остаточно прояснити для них цю справу.

Наші гості прийшли в призначений термін, але мій приятель з'явився лише за чверть четверта. Однак, коли він увійшов, за виразом його обличчя я збагнув, що детектив досягнув повного тріумфу.

- Якісь новини, інспекторе?

- Ми знайшли хлопчика, сер.

- Чудово, а я знайшов дорослих.

- Ви їх знайшли! - вигукнули ми в один голос.

- Ну, принаймні, дізнався, хто вони. Ваш Блессінгтон, як я й очікував, добре відомий в поліційному управлінні. Та й його вбивці також. Це Відл, Гейворд і Моффат.

- Банда, що пограбувала Вортінгдонський банк! - вигукнув інспектор.

- Саме так, - підтвердив Голмс.

- Отже, Блессінгтон, насправді Сатон?
- Атож, - сказав Голмс.
- Ну, тоді все встає на свої місця, - зітхнув із полегшенням інспектор.

Але ми з Тревельяном дивилися один на одного, нічого не розуміючи.

- Ви, мабуть, пам'ятаєте знамените пограбування Вортінгдонського банку, - продовжив Голмс. - У банді було п'ятеро - чотирьох ми знаємо, а ім'я п'ятого - Картрайт. Його вбив сторож Тобін, і злодії зникли із сімома тисячами фунтів. Це було 1895 року. Усіх п'ятьох заарештували, але переконливих доказів проти них не було. Блессінгтон, точніше Сатон, найогидніший у цій п'ятірці бандитів, став донощиком. Картрайта повісили, а трьом іншим дали по п'ятнадцять років. Не відсидівши кількох років до повного терміну, вони нещодавно вийшли на волю й вирішили, як ви здогадалися, вистежити зрадника, щоб помститися йому за смерть товариша. Двічі намагалися дістатися до нього, але невдало. Втретє, як бачите, усе вдалося. Тепер вам усе ясно, докторе Тревельян?

- Здається, що краще пояснити неможливо, - зауважив медик. - І, звісно, першого разу він дуже стривожився саме того дня, коли прочитав у газетах, що їх випускають на свободу.

- Еге ж. А всі страхи, що його можуть пограбувати, - про людське око.

- А чому він не розказав усю правду вам?

- Ну, розумієте, шановний, він знав мстивий характер своїх колишніх спільників і намагався якомога довше приховувати від усіх, хто він насправді. Це була ганебна таємниця, і він не міг змусити себе зізнатися мені. Однак яким би негідником він не був, чоловік усе-таки жив під захистом англійських законів, і не сумніваюся, що ви, інспекторе, про все подбаєте. Щит правосуддя цього разу не допоміг, але меч його, як і раніше, зобов'язаний карати.

Ось такими були дивні обставини, пов'язані зі справою постійного пацієнта та його лікаря з Брук-стрит. Поліція так і не знайшла вбивць, і в Скотленд-Ярді вирішили, що вони попливли з Англії на злощасному пароплаві «Норма Крейн», який зник кілька років тому з усією командою біля берегів Португалії, за кілька ліг? на північ від Оporto. Судову справу проти хлопчика-слуги припинили за браком доказів. У пресі «Таємниця Брук-стрит» дотепер повністю не висвітлювалася.

? Морська ліга дорівнює 5,56 км.

Пригода з рейгетськими сквайрами

У той час мій приятель Шерлок Голмс ще не оговтався після нервової перевтоми, яку спричинила вкрай напружена робота навесні 1887 року. Гучна

історія з Нідерландсько-Суматрською компанією та грандіозним шахрайством барона Мопертуїса занадто свіжа в пам'яті загалу і занадто тісно пов'язана з політикою та фінансами, щоб про неї можна було розповісти на цих сторінках. Однак опосередковано вона стала причиною однієї виняткової та карколомної справи, яка дала можливість моему товаришу продемонструвати ще один тип зброї серед безлічі іншої, що слугувала йому в нескінченній війні зі злочинністю.

14 квітня, як зазначено в моїх нотатках, я отримав телеграму з Ліона зі звісткою про те, що Голмс нездужає й лежить у готелі «Льонж». Не минуло й доби, як я вже був у нього в номері й з полетшенням переконався, що нічого страшного йому не загрожує. Однак розслідування тягнулося більше двох місяців, впродовж яких детектив працював по п'ятнадцять годин на день, а траплялося – що й кілька днів без перерви, це й підірвало міцний організм Голмса. Блискуча перемога, що увінчала його працю, не врятувала детектива від занепаду сил після такої потужної нервової напруги, і в той час, як його ім'я гриміло по всій Європі, а кімната була буквально до колін завалена вітальними телеграмами, я знайшов його тут у найсильнішому занепаді. Навіть усвідомлення того, що він здобув успіх там, де не впоралася поліція трьох країн, і перехитрив найбільш майстерного шахрая Європи, не могло перемогти байдужість, що опанувала детектива.

Три дні по тому ми повернулися разом на Бейкер-стрит, але мій приятель явно потребував зміни оточення, та й мене спокушала думка вибратися цієї весняної пори на тиждень із міста. Мій давній службовий товариш, полковник Гейтер, котрий був моїм пацієнтом в Афганістані, а тепер орендував будинок неподалік від містечка Рейгет у графстві Суррей, часто запрошував мене до себе. Останнього разу він повідомив, що був би радий бачити в себе й мого приятеля також. Я повів мову здалеку, але, коли Голмс дізнався, що нас запрошують у будинок із парубочькими порядками й що йому нададуть повну свободу, він погодився з моїм планом, і вже через тиждень після нашого повернення з Ліона полковник вітав нас у себе. Гейтер був дуже приємним і досвідченим чоловіком, котрий об'їздив мало не весь світ, і швидко виявилось, як я й очікував, що в них із Голмсом багато спільного.

Увечері, коли ми приїхали та пообідали, то облаштувалися в збройовій кімнаті. Голмс розлігся на дивані, а ми з Гейтером розглядали невелику колекцію вогнепальної зброї.

– До речі, – раптом озвався наш господар, – я візьму з собою нагору один із цих револьверів на випадок чогось.

– Чого саме? – вигукнув я.

– Тут у нас нещодавно сталася пригода, що перелякала всю околицю. Минулого понеділка пограбували будинок старого Ектона, одного з найбагатших місцевих сквайрів. Збитків завдали небагато, але злодії досі перебувають на волі.

– І жодних слідів? – поцікавився Голмс, нахорощивши вуха.

– Наразі ніяких. Але це – дрібна справа. Звичайний містечковий злочин, занадто незначний, аби зацікавити вас, містере Голмс, після тієї гучної міжнародної справи.

Детектив на комплімент недбало махнув рукою, але з його усмішки було помітно, що він задоволений.

– Нічого примітного?

– Та, мабуть, нічого. Зłodіі обшукали бібліотеку, і, слово честі, здобуток не вартував затрачених ними зусиль. Все в кімнаті було перевернуто догори дном, шухляди столів висунуті, книжкові шафи перериті, а зникли лише томик перекладів Гомера, два позолочених свічники, прес-пап'є зі слонової кістки, маленький дубовий барометр і клубок мотузки.

– Який дивовижний набір! – вигукнув я.

– О, зłodіі, мабуть, хапали все, що їм траплялося під руку.

Голмс гмикнув зі свого тапчана.

– Поліція графства мала б зробити з цього певні висновки, – зауважив він.

– Адже абсолютно очевидно, що...

Тут я застережливо підняв палець.

– Ви приїхали сюди відпочивати, друже мій. Заради бога, не беріться за нове завдання, поки не зміцніли ваші нерви.

Голмс поглянув на полковника з комічною покорою та стенов плечима, після чого розмова повернула в спокійніше річище.

Однак доля вирішила так, аби всі мої спроби вберегти свого товариша зійшли нанівець, бо наступного ранку ця справа настільки втрутилася в наше життя, що вже стало неможливо залишатися осторонь, і наше перебування в селищі набуло несподіваних для всіх нас обертів. Ми саме снідали, коли до нас увірвався дворецький, забувши про будь-яку пристойність, і випалив, захекавшись:

– Чули новину, сер? У Каннінгема, сер?

– Знову грабунок? – скрикнув полковник, і його рука з горнятком кави застигла в повітрі.

– Вбивство!

Полковник присвиснув.

– Боже милий! – промовив він. – І кого ж убили? Мирового суддю чи його сина?

– Ні того, ні іншого, сер. Це був Вільям, кучер. Куля влучила прямо в серце.

– Хто ж у нього стріляв?

- Злодій, сер. Убив кучера на смерть і тільки його й бачили. Встиг лише дістатися до вікна комори. Тут Вільям кинувся на нього й зустрів свій кінець, рятуючи господарське майно.

- Коли це сталося?

- Учора, сер, десь близько опівночі.

- А-а, у такому випадку зазирнемо туди пізніше, - зронив полковник, незворушно повертаючись до сніданку.

- Гм, - додав він, коли дворецький пішов. - Старий Каннінгем - найвпливовіший сквайр у наших краях і дуже поважний чоловік. Це його вб'є. Вільям служив йому багато років і був добрим працівником. Вочевидь, це ті ж негідники, котрі навідалися до Ектона.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (https://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=38610552&lf from=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

notes

Примітки

1

Англо-бурська війна - колоніальні війни Великої Британії проти бурської Південно-Африканської Республіки, які тривали з 1880 по 1881 рік (перша англо-бурська війна) і з 1899 по 1902 рік (друга англо-бурська війна).